

Артикуца Наталія Володимирівна,
доцент кафедри міжнародного права і
спеціальних правових наук
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Для утвердження прав та інтересів України як європейської держави, реалізації її прагнень вступу до ЄС, адаптації до правових умов ЄС, гармонізації законодавчих і правозастосовних практик України та ЄС потрібно насамперед забезпечити діяльність і взаємодію учасників цього багатостороннього процесу ефективними мовно-комунікативними інструментами та засобами. Над розробленням украї необхідного у світлі сучасних євроінтеграційних процесів і перспектив термінологічного інструментарію, здатного забезпечити всі сфери правничої комунікації на міжнародному рівні, нині працюють представники різних наук і сфер професійної діяльності (вчені- правознавці, юристи-практики, нормопроектувальники, термінологи, лексикографи, перекладачі, програмісти, представники багатьох суміжних наук). Результати їхньої діяльності втілюються в різноманітних теоретичних і прикладних наукових розробках, нормативних актах, законопроектах, документах, перекладах нормативно-правових документів, глосаріях, енциклопедіях, словниках, довідниках, підручниках, посібниках, перекладах, коментарях тощо.

Проте наскільки узгодженою, системною і скоординованою є сьогодні така діяльність в Україні? Чи створені спеціальні інституції чи комісії, які б об'єднували представників різних сфер наукової та практичної діяльності та координували міжгалузеві розробки у цьому напрямку? Адже нині необхідно «запровадити міждисциплінарні методи наукового дослідження відповідно до сучасного глобального світогляду на процес європейської інтеграції» [1].

У світлі обраного Україною євроінтеграційного вектору - від асоціації з ЄС до повного членства в ЄС - інтенсивність соціально-правової та мовно-правової взаємодії України та країн-учасниць ЄС, її обсяг і напрями дедалі більше зростатимуть. Усе це актуалізує такі міждисциплінарні науково-прикладні напрями, як: юридичний переклад, юридична компаративістика, компаративна юридична лінгвістика, порівняльне юридичне термінознавство, юридична лексикографія, перекладна термінографія, юридична техніка та ін.

Мета цієї доповіді - визначити коло актуальних теоретичних і прикладних завдань української термінографії у світлі сучасних євроінтеграційних процесів, наголосивши на першочергових, та окреслити найбільш перспективні методи і напрямки розвитку термінознавчих досліджень в Україні.

Першочерговим науково-прикладним завданням загальнодержавного значення для української юридичної термінографії має стати створення єдиного електронного генералізованого реєстру термінів і термінологічних словосполучень, що функціонують у всіх сферах права (законодавстві і законотворчій діяльності, юридичній науці, юридичній практиці в усіх її різновидах, юридичній освіті, правовій публіцистиці і просвіті, усному офіційно-діловому мовленні та інших сферах професійного спілкування правників).

Основною джерельною базою такого реєстру мають стати електронні або друковані матеріали усіх україномовних юридичних словників (за даними Л. О. Симоненко, це понад 60 словників з галузі права) [2], серед них: словники термінів і понять, що вживаються в нормативно-правових актах України, міжнародно-правих документах, зокрема документах ЄС, енциклопедії та енциклопедичні словники, тлумачні (загальноюридичні, галузеві, міжгалузеві), перекладні, словники труднощів терміновживання, абревіатур тощо, а також текстові матеріали сучасного українського законодавства, переклади міжнародно-правових документів, передусім документів ЄС, інтерпретаційні тексти, судові та судово-процесуальні документи, включаючи матеріали Європейського суду з прав

людини, наукові та навчально-наукові тексти, твори юридичної публіцистики тощо.

Настав час, коли видані різними авторами й авторськими колективами лексикографічні праці мають бути проаналізовані з позицій повноти / неповноти їх складу, якості лексикографічної інтерпретації термінів (семантичної (змістовної), граматичної, стилістичної, структурної) на основі науково-методичного інструментарію сучасного термінознавства і термінографії.

Фахівці-термінологи мають сфокусувати свою увагу на виявленні, діагностуванні та дослідженні найбільш актуальних для упорядкування і стандартизації сучасної української термінології права проблем, репрезентованих у сучасних юридичних словниках: 1) фрагментарність і неповнота змісту лексикографічної праці (назва значно ширше реального термінологічно-поняттєвого складу словника; 2) суб'єктивний підхід до формування термінологічного апарату галузі (одна галузь права в різних словниках репрезентована по-різному, в одних наявні істотні прогалини, в інших - присутні далекі від описуваної галузі терміни); 3) вибір реєстрової термінологічної одиниці у формі терміносполук (здійснюється на різних засадах, зокрема юристами і лінгвістами, інколи спостерігаємо цю неоднотайність навіть у межах одного словника (пор.: *почесні звання - звання почесні*); 4) розбіжності в семантичній інтерпретації багатозначних юридичних термінів (один і той самий термін у різних словниках одного типу має різну кількість значень (лексико-семантичних варіантів) та різне їх розташування); 5) порушення правил дефініювання термінів, зокрема правил співмірності, заборони кола, невикористання заперечень, визначення термінів через синоніми, антоніми замість категоріальної, родо-видової дефініції (залежно від рівня термінологічної компетентності авторів); 6) варіативності, дублетності та синонімії термінів (у словниках наявні різні варіанти написання, наголосу, стилістичних конотацій; не розмежовуються і не кваліфікуються належним чином кодифіковані і некодифіковані синонімічні термінологічні одиниці тощо); 7) нерозмежування явищ багатозначності та омонімії термінів (одні й ті самі терміни в різних словниках подаються як багатозначні або як омоніми); 8) звуження

термінологічного складу юридичних словників через відсутність термінів-дієслів, термінів - прислівників, дієслівно-іменникових конструкцій, дієслівно-прислівникових конструкцій тощо; 9) наявність у словникових статтях помилок різних типів (орфографічних, орфоепічних, граматичних, логічних, стилістичних), технічних ляпсусів (відсильна стаття до статті, якої у словнику немає і т. ін.); 10) відсутність у сучасних юридичних словниках великої кількості термінологічних словосполучень, які реально функціонують сьогодні в писемному та усному мовленні правників (80 % від загального складу), проте ще не зафіксовані у словниках, і відповідно, випадають з поля зору дослідників.

З урахуванням зазначених проблем у сучасній юридичній термінографії українським термінознавцям слід розробити науково-методичні рекомендації, практичні посібники для всіх тих, хто береться за справу укладання словників, упорядкування й систематизації термінологічного матеріалу, його уніфікації та стандартизації. Нині Україні потрібні якісні словники, які б допомагали у розв'язанні численних мовно-термінологічних проблем, а не створювали додаткові перешкоди і труднощі на шляху до правильного розуміння змісту термінів, їх системного зв'язку і належного застосування.

У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» студентами - слухачами курсу «Юридична термінологія» під керівництвом викладача розгорнута робота зі створення електронного реєстру україномовних термінів і термінологічних словосполучень, зафіксованих у сучасних українських юридичних словниках. Цей реєстр, доповнений вибіркою актуальних, проте ще лексикографічно не зафіксованих термінологічних одиниць, стане основою для різних видів подальшої термінологічної і термінографічної роботи: дослідження складу і структури терміносистеми українського права; спостережень над лексикографічною інтерпретацією термінів у різних типах словників, продуктивними і непродуктивними моделями українського юридичного термінотворення; створення типології помилок у юридичній термінографії та навчально-довідковій літературі та корекційних таблиць (за методикою П. П. Куляса [3]);

розроблення рекомендацій щодо уніфікації та стандартизації українських юридичних термінів на рівні національних та міжнародних стандартів; забезпечення потреб юридичного перекладу та заповнення термінологічних лакун україномовними термінологічними ресурсами; укладання реєстру україномовних термінів права для різноманітних словників, зокрема Українсько-чеського юридичного словника спільно із студентами і науковцями Університету імені Масарика (Брно).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Право Європейського Союзу : підруч. / за ред. Р. А. Петрова. - К. : Істина, 2016. - С. 3.
2. Симоненко Л. О. Роль словників у формуванні культури фахової мови // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : Мат-ли XI Всеукр. наук.-практ. конф., присв. Дню укр. писемності та мови (Київ, 27 листопада 2015 року). - С. 20.
3. Куляс П. П. Типологія помилок : підручник-монографія / П. П. Куляс; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - 464 с.